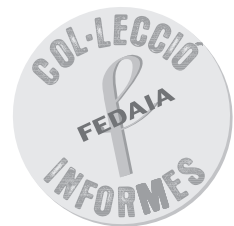

EL FRACÀS ESCOLAR A CATALUNYA

INFORME FEDAIA

Col·lecció Informes de la FEDAIA, Federació d'Entitats d'Atenció i d'Educació a la Infància i l'Adolescència.

Coordinació: Paco Estellés

Direcció: Sònia Martínez

Redacció i organització:

Carme Antó, Daniel de Juan, Marta Vilella i Beatriz Silva.

Entitats participants en l'elaboració de l'informe:

Associació "in via"	Fundació Main
Associació Educativa Vall del Terri	Fundació Marianao
Associació Esplai l'Esquitx	Fundació Nazareth
Fundació Casa Sant Josep	Fundació Parlament
Casal dels infants per l'acció social als barris	Fundació Pere Tarrés
Centre de Formació i Prevenció	Fundació Privada Resilis
Col·lectiu d'iniciatives juvenils contra l'atur, CIJCA	Germans Maristes de l'Ensenyament
DRECERA	Grupo Unión
EDUVIC	INTRESS
Fundació ADSIS	Ludoteca Margarida Bedós
Fundació Catalana de l'Esplai	Salesians Sant Jordi - Plataformes d'Educació Social
Fundació Centre Obert Joan Salvador Gavina	Suara Cooperativa
Fundació Comtal	Associació per la salut familiar i comunitària, Ventijoll
Fundació Germina	
Fundació Gressol - Projecte Home	

© FEDAIA, 2012

Federació d'Entitats d'Atenció i d'Educació a la Infància i l'Adolescència

1a edició: abril de 2012

Se'n permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública sempre que se'n citi el títol, i l'autor de l'informe, i que no es faci amb fins comercials.

FEDAIA, Federació d'Entitats d'Atenció i d'Educació a la Infància i l'Adolescència. C/ Caballero, nº 79, 08014 Barcelona.

Dipòsit legal: B-17162-2012. Diagramació, maquetació i impressió: Laurel XXI S.L.

www.fedaia.org

Introducció	PÀG 5
Presentació	PÀG 9
Anàlisi de la situació	PÀG 13
Propostes de millora	PÀG 16

Recomanacions clau

Quines són les principals causes que determinen el fracàs escolar a Catalunya?

- **Problemes d'adaptació psicosocial i d'aprenentatge**
- **Absentisme escolar previ**
- **Mobilitat i desarrelament en el territori**
- **Incorporació tardana a l'escola, en el cas dels immigrants**
- **Manca de flexibilitat del sistema escolar**
- **Falta de confiança en el futur**

Quines són les propostes de millora elaborades per FEDAIA?

- **Actuar de forma preventiva en l'educació primària abordant de forma integral les situacions de risc i garantint que els alumnes adquireixin competències bàsiques.**
- **Reforçar el treball amb les famílies vinculant-les i fent-les participar en l'educació dels seus fills/es.**
- **Promoure l'atenció personalitzada i aprofundir en la recerca d'estratègies de diversificació dels currículums que permetin garantir l'èxit de les intervencions.**
- **Facilitar una segona oportunitat que possibiliti a tots els alumnes el seu retorn al sistema educatiu formal**
- **Promoure el treball en xarxa i impulsar el treball conjunt entre les entitats, el Departament d'Ensenyament, les empreses i els Serveis Socials per a unificar objectius i optimitzar els esforços i recursos disponibles**

INTRODUCCIÓ

La FEDAIA, Federació d'Entitats d'Atenció i d'Educació a la Infància i l'Adolescència, és l'entitat que agrupa i representa les més de 80 entitats del tercer sector que treballen amb 35.000 infants, adolescents, joves i 19.000 famílies que es troben en situació de risc social o desprotecció. És l'agent social referent a Catalunya de la infància i famílies que es troben en situació de vulnerabilitat i està formada per més de 400 serveis destinats a combatre la pobresa i l'exclusió social d'infants i famílies.

Nascuda fa 30 anys, es va inscriure en el registre d'entitats l'any 1996. Al llarg de tots aquests anys, la federació amb els seus membres associats ha estat impulsant importants canvis i transformacions pel benestar de la infància i les famílies més vulnerables. La FEDAIA cerca avançar en els drets de la infància i l'adolescència, tant a nivell personal, social com polític, mitjançant un model d'actuació que garanteixi la qualitat de vida de la infància, l'adolescència i les famílies a Catalunya, especialment dels més vulnerables.

L'informe que presentem a continuació és fruit de la Campanya de sensibilització engegada per la FEDAIA el juny de l'any 2011 que sota el lema **“Que els infants no paguin la crisi. Combatre la pobresa infantil és cosa de tots”** vol fer una crida a les autoritats polítiques, als empresaris i a la societat perquè s'actui de manera coordinada amb la finalitat d'evitar que els infants paguin les conseqüències de la crisi econòmica que afecta a les famílies més vulnerables.

Sota aquest lema, la federació va elaborar el document de la Campanya iniciant una tasca de sensibilització social sobre la “pobresa invisible” que afecta als infants del nostre país, proposant que el benestar dels infants sigui un eix vertebrador de les polítiques públiques, i on FEDAIA descriu a què ens referim quan diem que un infant és pobre a la nostra societat, la multicausalitat que dona forma a aquesta pobresa i com poder combatre-la i es detallen 13 recomanacions per evitar que els infants pateixin les conseqüències de la crisi econòmica.

Dues de les recomanacions d'aquesta Campanya són la base que justifiquen la realització de ***l'Informe FEDAIA sobre fracàs escolar a Catalunya:***

3 Garantir l'atenció pedagògica i psicològica infantil i familiar mitjançant l'increment de les ajudes. La impossibilitat de tractar adequadament els problemes psicològics o d'aprenentatge dels infants i adolescents provoca greus problemes d'adaptació a l'entorn i dificultats per a seguir el ritme escolar i assolir el rendiment adequat. Cal potenciar una xarxa públic-privada suficient per atendre a les famílies i als infants treballant funcions parentals i de recuperació de vincles.

4 Dissenyar i implementar programes especials que combatin el fracàs escolar de forma eficaç. A Espanya l'abandó escolar, d'un 29%, duplica amb escreix la mitjana europea, fins al punt que dintre de la UE és només superat per Malta i Portugal segons la Comissió Europea. Cal impulsar l'escolarització primerenca, la discriminació positiva i l'atenció a la diversitat així com crear programes de transició al treball i reforçar aquells de suport a l'escolarització que donen una segona oportunitat als alumnes.

Recordem que a **Catalunya i Espanya, un de cada quatre infants viu sota el llindar de la pobresa.**

Els qui treballem amb la **infància** més vulnerable del nostre país, FEDAIA, constatem el que això significa i coneixem les **conseqüències que la crisi econòmica i financera** està provocant en les famílies que es veuen, cada vegada més, abocades a situacions de precarietat que hipotequen el futur dels seus fills.

Un infant pobre al nostre país no es correspon amb l'estereotip de pobresa infantil que preval a la nostra societat i que es correspon, en la majoria dels casos, amb el Tercer Món.

Però és un nen que **no té cobertes les seves necessitats bàsiques**, que viu en una família on els ingressos no permeten arribar a final de mes, on els pares es troben a l'atur o bé on la precarietat laboral impedeix dedicar temps i atenció als fills.

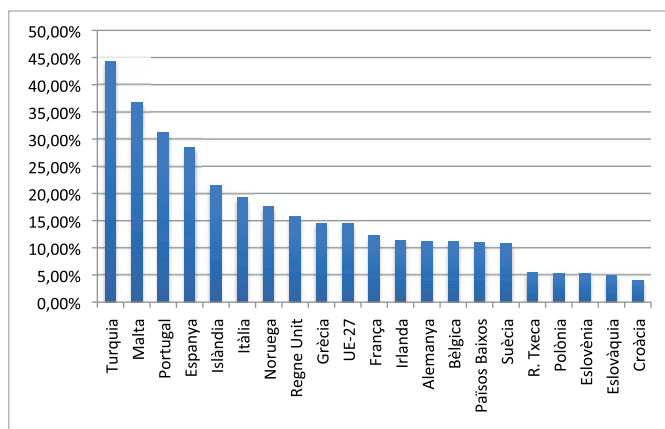
Totes aquestes **carències** predisposen els infants a patir **problemes psicològics, familiars** i de **salut greus**, però també els aboca al **fracàs escolar**. Aquest darrer aspecte és decisiu a l'hora de reproduir el cercle viciós de la pobresa i l'**exclusió social** en l'etapa adulta, ja que dificulta molt la inserció laboral.

Encara que el problema de la pobresa infantil no és nou a Catalunya ni a Espanya, que exhibeixen des de fa dècades xifres molt més altes que la majoria de països de la Unió Europea (UE), **la crisi està agreujant encara més la situació de la infància més vulnerable**.

L'Informe de FEDAIA pretén continuar avançant en l'anàlisi de la situació i la detecció de les necessitats, detecció realitzada per les entitats de FEDAIA que treballen dia a dia, des de la proximitat territorial i amb coordinació amb altres agents implicats, en l'educació d'infants i joves que es troben amb dificultats per continuar l'escolarització, amb problemes de fracàs i abandó escolar.

També conté cinc propostes de millora per reduir el fracàs escolar i donar una segona oportunitat als joves que han abandonat els estudis.

Cada any, milers d'estudiants a Catalunya i a Espanya s'enfronten al problema del fracàs escolar que afecta a un terç dels joves que es troben en edat de completar els seus estudis obligatoris. Aquesta xifra no ha canviat substancialment des de 1995 i se situa, segons les últimes estimacions, en el 29% dels alumnes, el doble que la mitjana europea.

Fracàs escolar a la Unió Europea (UE). Font: Eurostat. Dades 2009

Encara que normalment s'entén per fracàs escolar la impossibilitat d'aconseguir el títol màxim d'educació obligatòria, actualment el de graduat en ESO, entenem que és la culminació d'un procés de desafecció i desvinculació progressiva de l'alumne amb l'entorn escolar que pot tenir els seus orígens en causes diverses i múltiples.

Un anàlisi de les dades del Ministeri d'Educació espanyol, així com d'altres estudis recents que han abordat el problema del fracàs escolar, revelen que aquest comença a l'educació primària: als 10 anys, un de cada deu infants no està en el curs que li correspon per edat, cosa que marcarà la resta del seu itinerari educatiu. Altres factors determinants que condicionen el risc de fracàs escolar són el nivell socioeducatiu dels pares/mares, l'origen ètnic i el gènere dels alumnes.

Així, els nois presenten taxes més elevades de fracàs escolar que les noies. Mentre un 41% dels alumnes barons es troba en risc de fracàs escolar als 15 anys, només un 29% de les seves companyes està en aquesta mateixa situació. Una cosa similar succeeix amb els alumnes immigrants que presenten un 55% de risc de fracàs enfront del 34% dels nadius.

Respecte a l'ocupació i el nivell socioeducatiu dels pares/mares, els percentatges són molt reveladors de la situació. Mentre els fills/es de pares/mares sense estudis presenten un risc de fracàs escolar de 63%, els qui han nascut en una llar on els progenitors tenen estudis primaris és de 41% i en els que tenen estudis universitaris aquesta xifra es redueix al 20%. Quant a l'origen social, els adolescents de classe treballadora presenten un 45% de risc de fracàs escolar enfront del 23% dels fills/es de les famílies de classe mitjana.

Conscients de la gravetat de la situació i del fet que sota el paraigua de la FEDAIA es troben agrupades la majoria de les entitats que a Catalunya presten serveis destinats a combatre el fracàs escolar (UECS¹, PQPIs², Aules d'Estudi, Projectes de Reforç Escolar en el marc dels Centres Oberts i cicles formatius, entre altres), va néixer la idea de crear un grup de treball que donés lloc a un informe amb reflexions i propostes entorn d'aquesta problemàtica.

Aquest document és fruit de diversos mesos de treball i pretén avançar en la recerca de solucions per a combatre el fracàs escolar de forma efectiva, creant un discurs comú i consensuat entre els professionals que atenen a la infància i l'adolescència en risc d'exclusió social a Catalunya.

Encara que en la seva elaboració han participat 28 entitats membre de la FEDAIA, xifra que assegura la representativitat de la realitat que es viu a Catalunya, creiem que el diagnòstic i les propostes de solució són extrapolables a tot el territori

¹ Unitats d'Escolarització Compartida (UECs). És un recurs destinat a alumnes menors de 16 anys que ofereix la possibilitat de cursar de forma alternativa l'Educació Superior Obligatòria (ESO) en un grup reduït d'alumnes amb un currículum flexible i rebent al mateix temps una formació prelaboral.

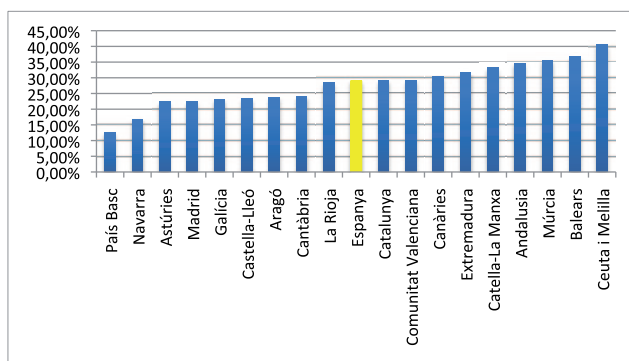
² Programes de Qualificació Professional Inicial (PQPIs). Estan destinats a alumnes que finalitzen l'etapa d'Educació Superior Obligatòria (ESO) sense haver obtingut el títol de graduat i que tenen més de 16 anys.

espanyol on la situació és similar i on la mitjana de fracàs escolar se situa exactament en els nivells catalans: 29%.

Abandó després de l'educació obligatòria per comunitats al 2011

Al gràfic següent es pot observar quina posició ocupen cadascuna de les comunitats autònomes de l'estat espanyol en relació a l'abandó després de l'educació obligatòria; destacar que Catalunya és la 8ª comunitat que presenta un abandó més elevat.

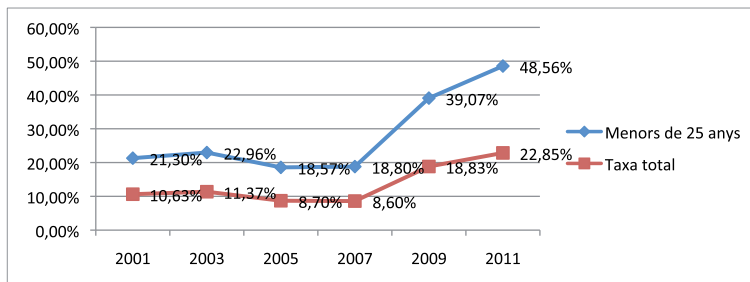
Abandó educatiu prematur per Comunitats Autònomes.: Percentatge de població de 18 a 24 anys que no ha completat el nivell d'E. Secundària 2ª etapa i no segueix cap tipus d'educació-formació. Any 2010

Font: Encuesta de Población Activa (EPA) amb metodologia Eurostat

La redacció final d'aquest document coincideix en el temps amb les crides fetes a Espanya tant per l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament (OCDE), encarregada de redactar el prestigiós informe PISA, com per la Comissió Europea, per a prendre mesures urgents per a combatre el fracàs escolar. No només pel problema que representa en si mateix sinó perquè condiciona totalment la solució d'un altre igualment greu, l'atur juvenil, que es situa en aquests moments en nivells entorn al 48%, el que en termes pràctics significa que la meitat dels nostres joves no troba una ocupació.

Taxa d'atur juvenil a Espanya

Font: Instituto Nacional de Estadística (INE)

El futur d'Europa depèn en gran mesura de la seva joventut i aquesta és la raó per la que una de les iniciatives emblemàtiques de l'Estratègia Europa 2020 posi l'accent en la necessitat de millorar la qualitat i l'equitat en l'educació i la formació. Reduir dràsticament l'abandó escolar prematur és una inversió clau no només per al futur de cada jove sinó per a la prosperitat futura i la cohesió social de la Unió Europea (UE) en general.

És una forma també de contribuir a trencar el cicle de la pobresa, que condueix a l'exclusió social a tants joves que, com a conseqüència del fracàs escolar, augmenten el seu risc d'atur, es veuen condemnats a ocupacions més precàries i redueixen les possibilitats que els seus fills/es tinguin èxit en els estudis.

Encara que tendim a pensar que la solució del fracàs escolar és competència exclusiva de l'Administració, a la FEDAIA creiem que és responsabilitat de tota la societat civil. Les autoritats polítiques són les que tenen l'obligació en major mesura de prendre la iniciativa però és tota la societat la que ha d'implicar-se en la solució.

A tall d'exemple podríem dir que les empreses han de col·laborar facilitant els programes de formació pre laboral i la inserció dels joves que han caigut del sistema tradicional. Els educadors/es han de pensar fórmules perquè el reforç escolar sigui més efectiu i els pares/mares han de comprometre's més amb l'educació dels seus fills/es. Tots podem aportar el nostre gra de sorra per a garantir un futur millor als adolescents i joves més vulnerables de la nostra societat.

Quines són les causes que determinen el fracàs escolar a Catalunya?

Encara que les respostes a aquesta pregunta són variades i moltes vegades complexes, les 28 entitats que van participar en la redacció d'aquest informe coincideixen en algunes variables que són determinants a l'hora que un adolescent acabi o no l'Educació Superior Obligatoria (ESO).

- **Problemes d'adaptació psicosocial i d'aprenentatge**
- **Absentisme escolar previ**
- **Mobilitat i desarrelament en el territori**
- **Incorporació tardana a l'escola, en el cas dels immigrants**
- **Manca de flexibilitat del sistema escolar**
- **Falta de confiança en el futur**

1) Tot i que **la decisió d'abandonar l'escola es pren** normalment a l'adolescència, s'ha gestat molt abans, **durant l'educació primària**. El sistema no aborda adequadament els problemes d'aprenentatge que sorgeixen en aquesta etapa i no dóna suficient rellevància al paper que juga la família per a evitar el fracàs escolar.

La falta d'un sistema preventiu eficaç i coordinat entre la família i l'escola té com a resultat que els problemes s'aguditzin i sigui molt més difícil solucionar-los en l'educació secundària.

2) En l'actual context de crisi econòmica es detecten, a més, dificultats que són conseqüència directa de la **falta de recursos per part de les famílies**: els infants no disposen de material escolar complementari, no participen en activitats extraescolars que són fonamentals per al seu desenvolupament i no reben la suficient atenció per part dels seus pares/mares que es troben superats per la inestabilitat econòmica.

3) Els adolescents amb problemes d'aprenentatge arriben així a l'educació secundària amb una motxilla sobre les seves esquenes **i no troben** en aquesta etapa motivació per a **solucionar les seves manques** ni opcions de continuïtat a l'Educació Superior Obligatoria (ESO) si tenen currículums adaptats.

4) Els recursos alternatius per a cursar l'ESO tampoc no funcionen eficientment: els adolescents **arriben a les Unitats d'Escolarització Compartida (UECs), encasellats** i és difícil trencar amb la imatge que tenen de si mateixos. Molts d'ells necessiten a més recursos de salut mental que no sempre estan disponibles.

5) Molts d'aquests programes no s'ocupen de la **situació personal dels joves**, només de l'acadèmica; tot i que són circumstàncies en les que aquests alumnes el que necessiten és atenció personal per a poder promocionar-se.

6) **Separació excessiva entre el món educatiu i formatiu i el món social**, cosa que impedeix generar propostes conjuntes que ajudin a superar el problema. Impera el determinisme en el món social, oblidant que una intervenció ben feta, encara que arribi tard, sempre és positiva.

7) **L'impacte de la crisi financera està provocant una crisi social** que repercutirà en el model tant d'educació com d'intervenció en els pròxims anys.

8) Un problema addicional és la **precarietat del finançament d'aquest model educatiu**, que fa difícil mantenir els equips de professionals, un aspecte fonamental per a aconseguir l'èxit en la promoció dels alumnes.

D'altra banda, hi ha d'altres determinants que no faciliten que un adolescent o jove pugui retornar al sistema educatiu, cercant una **segona oportunitat en l'educació post obligatòria**.

9) Els Programes de **Qualificació Professional (PQPIs)** tampoc no donen els fruits desitjats. **La doble dependència** que tenen respecte al Departament d'Ensenyament i al Departament d'Empresa i Ocupació de la Generalitat de Catalunya **provoca descoordinació**, ja que els dos departaments tenen objectius i finançament diferents.

10) El nombre de **PQPIs i Cicles Formatius de Grau Mitjà és insuficient**. La demanda ha crescut per la creixent dificultat dels joves per a accedir al món

laboral. Manca flexibilitat d'aquests programes per a adaptar-se i evitar que els joves es quedin sense una alternativa.

11) El suport econòmic és també escàs per a preparar als joves a les proves d'accés a Cicles Formatius de Grau Mitjà, tallers prelaborals i proves d'accés a l'ESO, entre altres.

Quines són les cinc propostes de FEDAIA per prevenir, intervenir a temps per reduir el fracàs escolar i introduir mecanismes que facilitin la tornada dels alumnes al sistema educatiu?

1 Actuar de forma preventiva en l'educació primària abordant de forma integral les situacions de risc i garantint que els alumnes adquireixin competències bàsiques.

- Creant mecanismes de traspàs de la informació entre l'educació primària i la secundària i habilitant professionals per a acompanyar als adolescents en aquest procés.
- Implementant plans de xoc per a lluitar contra l'absentisme escolar treballant coordinadament amb les famílies i l'escola.
- Desenvolupant plans especials d'intervenció que incideixin en tots els cicles dirigits per figures professionals que generin vincles amb els infants i els adolescents.
- Reconeixent i potenciant les accions que ja funcionen i el treball de les entitats del sector.

2 Reforçar el treball amb les famílies vinculant-les i fent-les participar en l'educació dels seus fills/es.

- Creant espais complementaris als propis centres educatius tals com Escoles de pares i mares i tallers de mediació entre pares/mares i fills/es.
- Potenciant el treball amb les famílies que ja està sent promogut a través dels plans educatius d'entorn i per les entitats repartides arreu del territori.

3 Promoure l'atenció personalitzada i aprofundir en la recerca d'estratègies de diversificació dels currículums que permetin garantir l'èxit de les intervencions.

- Augmentant el temps de dedicació dels professors a les tutories i dotant al sistema de recursos per a l'atenció dels alumnes amb necessitats especials de forma individualitzada.
- Creant cursos “pont” per a adolescents i joves amb adaptacions curriculars que incideixin en les mancances específiques de cada alumne.
- Possibilitant experiències pre-laborals directes que permetin aplicar els coneixements adquirits.
- Exportant experiències existents, com els itineraris personalitzats i els tallers d'iniciació pre-laboral, a entorns educatius més formals.
- Garantint la presència d'Educadors/es Socials en els Instituts d'Educació Secundària (IES) i implementant una formació específica sobre les temàtiques que estan en el llindar de l'educació formal i l'educació social.
- Incorporant psicòlegs als equips professionals. Moltes vegades el problema acadèmic es deu als problemes que viu l'adolescent dintre del nucli familiar o en la seva vida personal.
- Atorgant als professionals que treballen en UECs i PQPIs el mateix estatus que els que estan integrats en l'educació formal.

4 Facilitar una segona oportunitat que possibiliti a tots els alumnes el seu retorn al sistema educatiu formal.

- Elaborant una adaptació curricular per als joves que tornen als Instituts d'Educació Superior (IES) i possibilitant que els alumnes que ja tinguin l'ESO, puguin ingressar en els Programes de Qualificació Professional Inicial (PQPis).
- Respectant les particularitats dels adolescents i joves en situació de risc.
- Incrementant els recursos per a preparar als adolescents i joves per a les proves d'accés al Cicle Formatiu de Grau Mitjà (CFGM) i el nombre de places d'aquest recurs.
- Incorporant el 4t d'ESO professionalitzador, tal com proposa la Llei d'Educació, cosa que permetria diversificar l'oferta i facilitar el treball d'aquells centres que imparteixen ambdues coses: ESO i PQPI.
- Facilitant el pas des del Cicle Formatiu de Grau Mitjà (CFGM) al Cicle Formatiu de Grau Superior (CFGS) per a millorar la qualificació i la preparació dels joves que accedeixen a aquest recurs.
- Creant places suficients per a tots els joves que suspenen l'ESO i oferint un ampli ventall de possibilitats. És imprescindible ampliar el nombre de Programes de Qualificació Professional Inicial (PQPis) adaptant-los als canvis socials i al model productiu.
- Creant a llarg termini un sistema d'avaluació adaptat i que potencii la figura del referent escolar, una peça clau en la prevenció.

5 Promoure el treball en xarxa i impulsar el treball conjunt entre les entitats, el Departament d'Ensenyament, les empreses i els Serveis Socials per a unificar objectius i optimitzar els esforços i recursos disponibles.

- Impulsant jornades de treball conjuntes i grups de treball interdepartamentals dintre de les diferents administracions que permetin unificar objectius i impulsar bones pràctiques i experiències de treball comunitari que ja s'estan desenvolupant arreu del territori.
- Elaborant un catàleg de propostes metodològiques de treball en xarxa adequades per a afrontar el fracàs escolar i a llarg termini implementar un model consensuat d'intervenció.
- Promovent els Plans Educatius d'Entorn (PEE), com eix vertebrador del treball en xarxa, dotant-los de pressupost i concebant-los com un projecte més enllà del reforç escolar ja que poden ser una eina efectiva per a promoure la cohesió social.
- Sensibilitzant a les empreses sobre la necessitat de donar una oportunitat a aquests joves i als centres educatius formals sobre quin és el treball que fan recursos com les Unitats d'Escolarització Compartida (UECs) i els Programes de qualificació Professional Inicial (PQPIs).
- Dissenyant metodologies conjuntes i currículums adaptats a les necessitats dels joves i adolescents però també del mercat laboral.

C/ Caballero nº 79, 1er B, 08014 Barcelona
Telèfon: (93) 336 72 65, Fax: (93) 263 55 10
fedaia@fedaia.org / www.fedaia.org